

csak hatalommal gyűrhető le, a már megdöntött uralmi rendszer vagy megint hatalomra kerül, vagy egy másikat kell alkotni ellene — ami az uralomnélküliség elvével összeférhetetlen. Számátalan álmegoldást és életképtelen elgondolást szült a nagy ellentmondás, a bakunyista elitizmustól a sorell erkölcsi kényszeren keresztül Cohn-Bendit tömegtájékoztatósi totális vezetetlenségéig. Valamiben azonban az összes anarchista elméletek megegyeznek: az anarchista gondolkodó a forradalomban a diszkontinuitást látja, „nem ismeri föl, hogy az állam meghódításával és átfarmálásával a szakaszosság és folyamatosság a forradalomban is együttesen van meg”. A szerző Marxot idézi: „... az egyetlen szervezet, amelyet győzelme után a proletariátus készen talál, éppen az állam. Ez az állam nagyon jelentős változtatásokra szorulhat, mielőtt új funkcióját betöltheti. De ha szétzúdnok éppen egy ilyen pillanatban, akkor szétzúdnok azt az egyetlen szervezetet, amelynek segítségével a győztes proletariátus a maga éppen meghódított hatalmát érvényesítheti...”

Az anarchizmus — mivel az adott történelmi adottságokat elhanyagolva, egyenesen és látványosan a célra tör, a társadalmi igazságtalanságok gyors és maradéktalan felszámolását ígéri — könnyen és gyorsan hatott a tömegekre. „A tett abszolútizálása” oda vezetett, hogy a bakunyista Alliance az 1873-as spanyolországi polgári demokratikus forradalomban rávette a proletariátust: ne vegyen részt a forradalomban, „mivel annak nem az azonnali, teljes felszabadulás a célja”.

A nyugat-európai diákmozgalmak anarchizmusa — jelentős részt foglal el a tanulmányban Cohn-Bendit anarchikus ideológiájának tárgyalása — végül is ugyanazon okok miatt válik tehetetlenné, mint a „klasszikus”, korai anarchista elméletek. A közös alapvonások — írja Papp Gábor — főként abból adódnak, hogy ugyanazon helyen szakítják szét a forradalom totalitását: a forradalom-folyamatból kiszakítják a munkásosztály szervezetét.

A MUNKA ÉS A NŐK (L'Express, 1973. 1141.)

Evelyne Sullerot, a nők társadalmi helyzetének, tipikus problémáinak európai tekintélyű francia szakértője legújabb könyve anyagát 1300 nőnek feltett 126 kérdésre adott 163 000 válasza képezi. A L'Express riportérével beszél-

getve a szerző elemzi-bírálja a francia nők jelenlegi viszonyát a munkához, igyekszik szem előtt tartani a problémakörön belül jelentkező ok-okozati összefüggéseket, s a lehetőségekhez mérten megkeresni az észlelt jelenségek orvoslási lehetőségeit is.

Az utóbbi tíz évben, a század húszas éveibe viszonyítva, a dolgozó nők száma egyre emelkedő tendenciát mutat, természetesen az időközben szintén növekvő népesség arányában. Az iparban dolgozó nők száma viszonylag állandó, a mezőgazdaságban viszont egyre nagyobb mértékű a női munkaerő számbeli csökkenése (1906-ban 3 millió, 1968-ban csak 900 000), miközben egyre több nőnek biztosítanak munkalehetőséget a különböző hivatalok, szabad foglalkozási ágak. Csökken a 18 éven aluli nők foglalkoztatása, akárcsak a 60 éven felülieké, s ugyanakkor, ellentmondva minden franciaországi és külföldi prognózisnak, az intenzív anyaság éveiben — 25—35 éves korban — emelkedik a dolgozó nők száma. Magyarazatát Sullerot a műveltségi szint emelkedésében látja, de ehhez mérten lassúnak tartja a nők szakképesítésének ritmusát. Az úgynevezett női munkaterületeket illetően Sullerot megállapítja, hogy a nők szívesebben dolgoznak élőlényekkel, mint tárgyakkal, s inkább félkész termékekkel, mint nyersanyagokkal; egyes munkakörök feminizálódtak (beteggondozás, oktatás), ami — igen helytelenül — a mesterségek egyre nagyobb mérvű megoszláshoz vezet, holott az elmúlt századok folyamán csak a hadsereg s az egyházi rendek jelentették a nemek szerinti kategorikus különválást a munkában. Más munkaterületeken bizonyos spontán tagozódás észlelhető: a közhivatalok, titkárságok alkalmazottai nők, a gépirás kizárólag női munka lett, miközben olyan képesíthető, nagy profittal hajtó munkafolyamatokat, amelyeket mint manuális munkákat egykor csak nők végeztek (például a baromfitenyésztés), lassan maguknak sajátítják ki a férfiak. Női munka lett viszont a precíziós műszerek kezűgyességét igénylő szerelése, és sokkal rosszabbul fizetik, mint amikor férfimunkának számítot.

Napjainkban sokkal hosszabb időtartamra válnak a nők teljes értékű munkakerővé, tekintve, hogy többnyire 28—30 éves korukra megszülik utolsó gyermeküket, ellentétben a megelőző évtizedek nőivel, akik átlag 40 éves korukig szültek. Képesítésüknek megfelelő elhelyezkedésük mégis problematikus: a férfiak csak munkájukat, mesterségüket tartják szem előtt, míg a nők, ha férjhez men-

nek, kénytelenek a férjüket követni, nem a mesterségüket.

Szakmai irányítás szempontjából is hátrányos helyzetben vannak a nők: a lányokat serdülőkorukban inkább a házaság, anyaság tervei foglalkoztatják, míg a fiúk már férfikoruk szakmai sikereiről álmodoznak. Sajnálátos módon e területen semmilyen a fórum sem nyújt hatékony segítséget a lányoknak; az amúgy is aránytalanul kevés női mesterség ismeretese (tévében, tankönyvekben stb.) esetleges és idealizált.

A nők munkavállalásának okai elsősorban gazdaságiak (a második fizetés elengedhetetlenül szükséges; nem életszükséglet, de emeli a család életszínvonalát; nyugdíjra jogosít), és csak másodsorban szociálisak: lehetővé teszik a társadalom vércirkuszába való bekapcsolódást.

A nők főleg a gyengén fizetett munká-
ágakban dolgoznak, míg a férfiak a jól-
fizetettekbe tömörülnek. Ennek okait
vizsgálva Sullerot elsősorban a nők há-
ziasszonyi és anyai kötelezettségeire fi-
gyelmeztet: igyekeznek minél közelebb
dolgozni a lakhelyükhöz, még akkor is,
ha ezért le kell mondaniuk a képesí-
tésüknek megfelelő munkakörrel és fize-
tésről. Igyekeznek — még a független
nők is — csökkenteni munkaidővel dolgo-
zni. Megfigyelhető, hogy egy bizonyos,
magasabb képzési foktól, szellemi
érettségtől és kortól (35 év) felfelé a nők
sokkal kevesebbet hiányoznak, mint a
férfiak, kivéve a tisztviselőnőket és az
oktatásban dolgozó nőket.

Dolgozó és nemdolgozó nők között eny-
he ellenségeskedés észlelhető, melyet a
gyermeknevelési gondok okoznak: a dol-
gozó nőnek nem marad ideje a gyer-
mekei számára. Felügyeletük, a megkér-
dezett nők három éven aluli gyermekei-
nek 42,7%-a esetében, komoly összegbe
kerül; óvodába csak 4,2% jár, 25%-ra a
nagy szülők vigyáznak. S egy, az előbbi-
eknél aggasztóbb számadat: a 3—6 év kö-
zötti gyermekek 12%-ára napközben sen-
ki sem vigyáz.

A felsorolt tények ismeretében Sulle-
rot fontosnak és szükségesnek érzi a nők,
különösen a dolgozó nők közösségi tudatá-
nak fejlesztését. A szakszervezeteknek
nagy szerep jutna, de egyrészt a szer-
vezeti tevékenységet munkaidőn kívül
kell végezni, amikor a nők háztartásuk-
kal, gyermekeikkel vannak elfoglalva,
másrészt a nők nagy része nevétségesnek
tartja, hogy „harcoljon“. A feladat tehát:
tádatosítani a nőkben céljaikat, megmu-
tatni a célok elérésének lehetséges esz-
közeit, megtanítani őket harcolni, hogy

ügyük ne fulladjon a verbális feminiz-
mus eredménytelenségébe.

HASZNOS ÉS HASZONTALAN JELSZAVAK (Universitas, 1973. 1.)

Jelszavak mindig voltak, állapítja meg
a most Zürichben élő Golo Mann. A poli-
tika, a közélet elképzelhetetlen nélkülük.
A jelszavak lehetnek egy- vagy többsza-
vasak, követelő vagy tiltakozó jellegű
tagolt mondatok. Céljuk, hogy az embe-
reket egy többé-kevésbé körülhatárolt
cselekvési stratégiára kényszerítsék. Túl-
zás lenne azt állítani, hogy ma a jelsza-
vak korában élünk — ez újabb jelszó
lenne. Golo Mann nézete szerint a jel-
szó, mint ideológiai jelenség, a polgári
demokrácia teremtménye és eszköze. Kez-
detben arra szolgált, hogy a polgárok
tömegeit, tehát a választókat érdekeinek
megfelelő „igazságaival“ mellbevigja.
Erre utal a német *Schlagwort* (jelszó)
szóban a *Schlag* (csapás, ütés) előtag.

A reklámpar jól ismeri ezt a hatás-
mechanizmust. Senki sem alapozott job-
ban a reklám és demagógia közötti rokon-
ságra, mint a fasiszta diktatúra áldemok-
ratái. Az arisztokraták csak akkor éltek
ezzel az eszközzel, amikor az újonnan fel-
lépő társadalmi osztályok és társadalmi
formák létükben fenyegették őket. Ami-
kor a porosz konzervativizmus arra
kényszerült, hogy ellenfelei ellen azok
saját fegyvereivel vegye fel a harcot, és
maga is jelszavakkal kezdett dobálózni az
1848 utáni időszakban, ez már a biztos
hanyatlás jele volt.

Demokrácia és jelszó — egymástól el-
választhatatlan fogalmak. Golo Mann a
konzervatív, nacionalista jelszavak első
jelentkezését az 1810-es évekre teszi, s
kimutatja a történelmi folytonosságot a
Hohenzollern birodalmi jelszavak és az
egy évszázaddal későbbi nemzetiszocialista
jelszavak között. Az élettelmélet jel-
szavai közül például a *Volk ohne Raum*
az 1810-es évek *Platz an der Sonne* (He-
lyet a Nap alatt) egyenes leszármazottja.
A jelszavak semmitmondására jellem-
ző, hogy ugyanaz a birodalmi törekvés
kér magának helyet a nap alatt, amely
pontosan ugyanaz alatt a nap alatt előző-
leg csinos kis birodalmat hozott már
össze. Ilyen történelmi bűvészműtatvány-
nak számít Golo Mann szerint a *sárga
veszély*, a *szegyeteljes versailles-i dik-
tátum*, az *élettér* és más hasonló jelsza-
vak.

Az amerikai demokrácia sem kevésbé
leleményes, ha jelszavak gyártásáról van